

Rozhovor se Zuzanou Ondomišiovou o Tibetu a tibetském buddhismu

TO POSLEDNÍ, CO SI ČÍNA NEPODMANILA

Jitka Schlichtsová

Česká etnografka a ředitelka o. p. s. Potala Zuzana Ondomišiová (*1962) se už koncem 70. let začala zajímat o Indii a východní nauky. Se spolužákem, jehož rodiče cvičili jógu, četli a diskutovali knihy Paula Bruntona, Alexandry David-Néelové nebo Květoslava Minaříka. Navštěvovala lekce sanskrtu u Dušana Zbavitele ve Státní jazykové škole a později tamtéž v roce 1985 iniciovala otevření kurzů tibetštiny pod vedením pozdějšího ředitele Orientálního ústavu AV ČR Josefa Kolmaše. Když si v 1. pol. 80. let volila studijní obor, tibetanistika ještě neexistovala a s oborem orientalistiky, otvíraným na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy jen jednou za několik let, se minula. Přihlásila se proto na etnografii, snažila se ve studiu zaměřit na Indii a Tibet a snila o tom, že se do Tibetu jednou vypraví.

Jak jste prvně navštívila Tibet?

V roce 1988 mne mezi sebe přibrala parta dobrodruhů, kteří na mě dostali tip, že se učím tibetky. Vyrazili jsme transsibiřskou magistrálou do Pekingu a odtud do Golmudu, kde koleje končily. Rozhrkaným autobusem jsme dojeli do Lhasy, na korbách nákladáků projedli stopem Tibet a po svých došli nejen do základního tábora pod Everestem. Stejně jsme se dostávali zpět. Šok byla Čína. Nebyla šance se s kýmkoli domluvit, nedal se přečíst jediný nápis. Všichni se usmívali a na všechno kývali. Od kamaráda sinologa jsem měla na kartičkách čínskými znaky přepsané názvy měst a všechny možné věty, které se mohly hodit. S Tibetány byla komunikace mnohem snadnější nejen proto, že jsem se dokázala domluvit, ale i díky jejich mentalitě odlišné od Číňanů.

Jak je podle vás Tibet a tibetský buddhismus v Česku vnímán a proč?

Myslím, že Češi mají k Tibetu blízký vztah, i když někdy založený spíš jen na jakýchsi mlhavých či ezoterických představách. Hodně lidí se dostalo do kontaktu s texty Eduarda Tomáše, za minulého režimu se opisovaly a šířily jako samizdaty, podobně jako komentáře Květoslava Minaříka a další literatura. Vedle knih o buddhismu obecně tak byly k dispozici první české překlady a výklady tibetského buddhismu, včetně populární Tibet-ské knihy mrtvých. Více zájmu a zlepšení povědomí u nás spolu s otevřením možností cestovat vyvolaly návštěvy dalajlamy a jeho přátelství s Václavem Havlem. V Česku působí řada menších skupin,

PhDr. Zuzana Ondomišiová.

kteří se hlásí k různým liniím hlavních škol tibetského buddhismu, dzogčenu a také tu působí bönisté. Zdejší žáci jezdí za svými lamy – učiteli do zahraničí, příležitostně je zvou do Česka.

Potala, o. p. s., kterou vedu, spolupracuje už mnoho let s Congkhapovým institutem (FPMT) v Itálii, jehož studijním programem v tradici Gelug pro západní studenty prošli i Češi. Dva čeští mniši žijí v klášteře ve Francii a česká mniška zase v ženském klášteře v Nepálu. Pravidelně s ní pořádáme rituály, přednášky či kurzy pro veřejnost. Občas se podaří pozvat tibetské mnichy z Indie či Nepálu.

Myslím, že Čechům se na tibetském buddhismu líbí důraz na nenásilí, laskavost a altruismus, citlivost vůči životnímu prostředí a ostatním bytostem, propojenost přítomnosti s budoucností prostřednictvím zákona o činech a jejich

následcích, možnost naučit se pracovat s vlastní myslí, což se dá využít v každodenním praktickém životě.

Jak vnímáte tibetský buddhismus jako náboženství? Co vás na něm oslovuje?

Prošla jsem si více zkušenostmi s východními naukami. U Milady Bartoňové jsem cvičila jógu, která byla jako „sport“ v Československu tolerována. Od druhé poloviny 80. let přijížděli do východoevropských zemí jako turisté nositelé nejruznějších tradic a konaly se undergroundové přednášky a kurzy. Tak jsem absolvovala soustředění Hare Krišna u Balatonu, zažila workshopy s tibetskými lamy, učiteli zenu a židovskými rabíny v Krakově, navštěvovala přednášky Ole Nydahl v Praze a zjistila, že moje cesta nevede přes new age přístup, nestačí mi striktní odpovědi ani nemám nabubřelé sebevědomí, že už zítra budu dokonalá a pozitíř dosáhnou nirvány. Zpětně jako nejdůležitější z té doby vidím týden v Beskydech, kde nás učil Alex Berzin, pozdější archivář a tlumočnick dalajlamy. Osobně je mi blízké, jakým způsobem předávají učení a vedou místní komunity neznámí lamové v zapadlých tibetských klášteřích či poustevnách, kteří vytrvale konají svou každodenní mravenčí práci. Jsou skromní a věci říkají tak nějak mimochodem. Mají v sobě obrovskou trpělivost, laskavost a pochopení, vedou člověka, aby se k odpovědím sám dopracoval.

Tibetský pohled na svět je mi blízký, ale praktikuji spíše příležitostně, zajímá mne buddhismus i bön. Pro mne osobně jsou tibetské tradice přitažlivé i proto, že

nabízejí také smyslově emoční složku – rituály, hudbu a zpěv.

Potala není buddhistická organizace, ale přesto zvete i tibetské mnichy a organizujete oslavy svátků a provádíte zde tibetské buddhistické rituály.

Náboženství je neoddělitelnou a v současnosti více než klíčovou součástí tibetské kultury. V našem Himálajském centru pořádáme přednášky, promítání a besedy, ale také rituály a oslavy svátků. Nejsme náboženské centrum ani škola buddhismu. Nabízíme prostor, kde se mohou lidé setkat a seznámit s tibetským buddhismem i bönismem, hudbou, literaturou, historií i současností, filmy, způsobem života, včetně oblečení či vaření. Buddhismus je integrální součástí tibetské mentality a prostupuje jejich myšlení. Číňané o Tibetanech říkají, že nemají podnikatelského ducha. Číňan totiž přijde do Tibetu, postaví jatka, začne ve velkém vykupovat jaky, porážet je a prodávat maso do celé Číny. Tibeťan ale ze své podstaty vůbec nevidí důvod, proč by měl chtít zabít více, než kolik sám spotřebuje. Žijí pořád stejně. Chovají dobytek a využívají přírodu jen tak, aby jim to stačilo k přežití. A spoustu času věnují „neúčinným“ činnostem spojeným s duchovním životem.

Když zmiňujete Čínu, myslíte, že má tibetský buddhismus i nějaký politický význam?

Roste počet Číňanů, kteří objevili tibetský buddhismus a stali se žáky tibetských lamů. Mnohem větší význam ale spatřují v tibetském buddhismu čínské mocenské struktury. Dobře o tom svědčí případ komunity a kláštera Larung Gar. To je skutečné memento čínské arogance. Do Larung Garu za tibetskými učiteli přišlo obrovské množství mnichů, mnišek i laiků z Tibetu i Číny a spontánně zde vzniklo desetitisícové město s obrovskou spoustou malých domečků. Číňané už jim to podruhé částečně zbourali. Oficiální důvod je přizpůsobení turistice a výstavba hotelů. Mnozí lidé byli pozatýkáni, jiné posadili do autobusů a odvezli. Několik mnišek dokonce spáchalo sebevraždu. Za represemi je ve skutečnosti obava z nárůstu vlivu lamů na čím dál větší komunitu a snaha kontrolovat a omezit jejich působení.

Už dávno je u každého významnějšího kláštera policejní stanice nebo vo-

jenská posádka. Stát povoluje a zakazuje stát se mnichem, udílí kvóty, kolik noviců smí klášter přijmout. Po kampaních „vlastenecké převýchovy“ jsou teď mniši a mnišky školeni, aby sjednotili buddhismus se socialistickým myšlením. Podle zákona z roku 2006 čínská komunistická strana a vláda schvaluje pravost reinkarnací, malé převtělece vychovává ve speciální škole. Přípravují se na to, že až současný dalajlama zemře, najdou si vlastního podle politických potřeb. Stejně tak jako zpochybnili institut pančhenlamy.

Lze říci, že je buddhismus symbolem a prostředkem boje proti okupaci Tibetu Čínou?

V tibetském buddhismu rozhodně neexistuje žádný extremismus. Tibeťané v exilu se ale i prostřednictvím buddhismu snaží dávat vědět o své kultuře. Tibeťané v Tibetu však i v oblasti náboženství podléhají restrikcím: z politických důvodů jsou zakazovány svátky, obřady, slavnosti, jindy jsou překládány na netradiční termíny. Za přihlášení se k tibetské identitě – jazykem a náboženstvím – jsou Tibeťané postihováni, je jim podsouván separatismus. Mniši, mnišky a kláštery jsou tudíž ztělesněním tibetské identity a represe státu je kolikrát doženou do politicky vyhrocených situací. Politika se promítá i v osobnosti dalajlamy, právě proto, že dalajlama byl i politickým vůdcem Tibetu a utekl do exilu před Číňany. Ale v roce 2011 se náboženská a světská moc jeho osoby oddělila. Dalajlama se úplně vzdal veškeré světské moci. Tibetskou vládu v exilu vede zvolený Lozang Sengge.

A není i přesto dalajlama ústřední osobností odporu Tibetu vůči Číně?

Dalajlama nikdy nevyzýval k žádným masovým akcím odporu vůči Číně. Dalajlama říká, že člověk má pracovat na sobě a měnit situaci svým jednáním. V Tibetu je to samozřejmě těžké, protože se tam pro Tibeťany šrouby stále utahují: kontrola pohybu, kamery, policie a armáda v ulicích, omezování sociálních kontaktů, cenzura včetně telefonu a internetu. Je to opravdu veliký tlak.

Jak se ten tlak v praxi projevuje?

Postihováno je každé vyjádření tibetské identity – jazyk i náboženství, vlastnictví fotografie dalajlamy nebo nahrávky

jeho učení. Zaměstnanci veřejného sektoru, učitelé, úředníci nesmí chodit do chrámu. V rámci ekologické čistoty krajiny bylo zakázáno vyvěšovat modlitební praporky. Modernizací, výstavbou silnic, měst a vesnic, těžbou nerostů se přepisuje duchovní mapa Tibetu, bez ohledu na narušení posvátných míst. Číňané se snaží vymizíkovat tibetský buddhismus z veřejného prostoru i z povědomí Tibeťanů. Mysl je totiž to jediné, co si doted' nedokázali podrobit, a teď na to jdou zostra.

Může se to podařit?

Nebude to asi hned, ale bojím se, že za nějaké dvě až tři generace to hrozí. Děti, které se už do sinizovaného prostředí bez přítomnosti tibetského buddhismu a tibetštiny narodí, nebudou mít z čeho čerpat. V Tibetu je vše zmapované, včetně pohybu každého jednotlivce. Existuje tam také systém odměn za udávání a donášení a uliční výbory. Mniši a mnišky procházejí indoktrinačními kurzy a musí to pak v klášterech vyučovat. Izolace obyvatel Tibetu se utužuje také tím, že je téměř nemožné získat pas a cestovat do světa, zároveň se různými způsoby omezuje přítomnost zahraničních turistů. Nedovedu si představit, že by ještě za tři generace byli při takové masáži Tibeťané Tibeťany. Ale kdo ví, jak se bude karma vyvíjet? Stačí málo, pandemie nebo změna v ekonomice, výhybka se přehodí a všechno může být jinak.

Za Mao Ce-tungovy kulturní revoluce přišli Tibeťané o hmotný buddhismus; byly pobořeny chrámy a kláštery, zničeny sochy a knihy, rozehnáni a vězněni mniši a mnišky. Ted' Tibeťané čelí útoku na svobodu ducha. V exilu se podařilo zachránit velkou část kultury, překládají se texty, probíhají vědecké výzkumy. Ale jediné taková kultura, jakou každodenně žijí její nositelé, může být živá.

Díky za rozhovor.

Medailonek autorky je na str. 88.